

1321) adlı çalışmaları bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “atı” md.; *Li-sânü'l-'Arab*, “atı” md.; *et-Ta'rifât*, “Mâhiyyet” md.; Ahmed b. Hanbel, *er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye* (‘Akâ'idü's-selef içinde), s. 64-68, 73; Buhârî, *Halku ef'âli'l-'ibâd*, Beyrut 1404/1984, s. 7-8; Osman b. Saïd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye* (nşr. Bedr b. Abdullah el-Bedr), Küveyt 1416/1995, s. 131, 202-203, 209; Hayyât, *el-İntisâr*, s. 92; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 484-488; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 46, 102, 159, 161; Fârâbî, *el-Medînetü'l-fâzıla* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1986, s. 46-51; Ebû'l-Hüseyn el-Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Bağdad-Beyrut 1388/1968, s. 96-97, 112, 115-116, 118-119, 125-130, 140; İbn Sinâ, *en-Neçât*, Kahire 1357/1938, s. 228-229; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, V, 241-243; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), II, 3-5, 235; a.mlf., *Nihâyetü'l-ikdâm fi'İlmi'l-keîlâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934, s. 123-130; Beyhâkî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, tür.yer.; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 435; a.mlf., *Mecmû'u fetâvâ*, V, 20-22; VI, 33-34; XIII, 80-81; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1395/1975, II, 268; Muhammed b. Halife b. Ali et-Temîmî, *Makâletü'l-ta'îl ve'l-Ca'd b. Dirhem*, Riyad 1418/1997, tür.yer.; W. Montgomery Watt, “Djahm b. Şafwân”, *EP*² (İng.). II, 388; a.mlf., “Djahmiyya”, a.e., II, 388.

MUSTAFA SINANOĞLU

MUÂVAZA (المعاوضة)

Karşılıklı bedelleri değişme veya konusu böyle bir değişim olan akidler anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “bir şeyin karşılığında başka bir şeyi vermek veya almak” anlamına gelen **muâvaza** kelimesi, fıkıh terimi olarak iki bedelin (ivaz) değişimini veya konusu böyle bir değişim olan akidleri ifade eder. Taraflardan her birinin bedel almasını belirtmek üzere **i'tiyâz** terimi kullanılır (ayrıca bk. **İVAZ**).

Fıkıh literatüründe hukukî muameleler işlevleri bakımından temlikât, itlâkât ve iskâtât şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutulduğu gibi iki taraflı olanlar (akidler) için her bir tarafın bedel alıp almamasına göre muâvazât ve teberruât şeklinde de bir ayırım yapılır. Bunlardan mübâdele işlevi görenleri muâvaza, karşılıksız kazandırma işlevi görenleri teberru diye nitelenir. Muâvazât terimi zaman zaman nikâh ve muhâlea gibi borçlar hukuku çerçevesi dışında kalan hukukî tasarruflar için de kullanıldığından bazı müellifler, sırf malî hakların mübadelesine aracılık

eden akidleri belirtmek üzere “el-muâvazâtü'l-mâliyye” tabirine yer verirler. Bunların önemli bir kısmı, malların ayn veya menfaatlerinin mülkiyetini değişme işlevi gördüğünden temlikât grubu içinde yer alır. Bazı eserlerde muâvazât mahza ve gayr-i mahza şeklinde bir ayırma tâbi tutulur; bunlardan ilki her iki tarafın, ikincisi sadece bir tarafın malî bedel ödediği durumları ifade eder (*Mu.F*, V, 230-231; XXXVIII, 187).

Bey', mukâyeda, sarf, selem, istisnâ', icâre, cuâle, bedelli sulh, taksim (kısmet), tehârûc ile müzâraa, müsâkât ve mugârese gibi ortaklık türleri muâvaza akidleri arasında sayılmıştır. Öte yandan mülkiyetin veya kullanma hakkının karşı tarafa bedelsiz aktarımını sağlayan hibe, âriyet ve karz gibi akidler teberruât grubu içinde yer alır. Çift karakterli bazı akidler ise başlangıç itibariyle teberru, sonuç itibariyle muâvaza niteliği taşır. Zira bu tür akidler başta kazandırıcı bir nitelik arzederken neticede bir iade veya bedel ödeme yükümlülüğünü öngörür. Diğer taraftan fakihlerin çoğunluğu, bir zararı giderme amacıyla meşrû kılınan şü'fa hakkı gibi haklar karşılığında ivaz alınmasını câiz görmez; Mâlikîler'e göre ise bunda sakınca yoktur (İbn Nüceym, s. 212; Buhâtî, III, 401; *Mu.F*, V, 232).

Akidlerin muâvazât ve teberruât şeklindeki ayırımı bir kısım mezheplerde özel bir öneme sahiptir. Muâvaza akidlerinde kural, kabz şartı aranmaksızın tarafların karşılıklı rızasıyla akdin tamam olmasıdır. Meselâ satım sözleşmesinde kabz gerçekleşirse de alıcının satım konusu mal ve satıcının satım parası üzerinde mülkiyet hakkının sabit olması için icap ve kabul yeterlidir. Teberru akidlerinde ise bu açıdan mezhepler arasında görüş ayrılıkları vardır (Subhî Mahmesânî, II, 18, ayrıca bk. **HİBE**; **TEBERRU**).

Taraflardan her birini hem alacaklı hem borçlu konumuna getirdiği ve alacakla borç arasında tam bir mütekebilyet tesis ettiği için muâvaza akidleri doktrinde gerek kuruluş gerek ifa aşaması itibariyle özel bir ihtimama konu olmuştur. Kuruluş aşamasında karşılıklı edimler arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır; ribâ ve gabn yasakları bu dengeyi sağlamaya yönelik tedbirlerdir. Ayrıca yapıları gereği bu akidler -ortaklık niteliğinde olanlar hariç- ilke olarak her iki tarafı da bağlayıcı özelliğe sahip bulunduğundan tek tarafın feshine kapalıdır; dolayısıyla ancak her iki tarafın anlaşması halinde

akid bozulabilir. Şâfiî ve Hanbelîler'ce muâvaza akidleri bakımından kabul edilen meclis muhayyerliği hükmü akid konusunun ayn olması, iki tarafı bağlayan akidler grubunda bulunması gibi bazı şartlara bağlanmıştır (Kalyûbî, II, 190; *Mu.F*, XXXVIII, 187). Yine kuruluş aşamasında alınan bir kısım tedbirlerle ifa aşamasında bir anlaşmazlığın çıkması önlenmeye çalışılır. Nitekim karşılıklı edimlerden birinin yeterince belirlenmemiş olması (cehâlet) veya ifa imkânı belirsiz bir edim (garar) içermesi bu tür akidlerin geçerliliğini engelleyen durumlardan sayılmıştır. Sözü edilen akidlerde yer alan karşılıklı edimler, sözleşme veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça ilke olarak eş zamanlı ifa edilir. Bu husus, karşılıklı edimler arasında daha kuruluş aşamasında tesis edilen dengenin ifa aşamasında da korunması düşüncesine dayanır. Bu sebeple, borcunu ifa etmedikçe veya ifaya hazır olmadıkça karşı taraf kendi edimini ifadan kaçınma hakkına (hapis hakkı) sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, “avz” md.; Serahsî, *el-Meb-sût*, XIII, 192; XV, 109; Kâsânî, *Bedâ'i'*, V, 233, 254; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Abdülazîz M. el-Vekîl), Kahire 1387/1968, s. 212; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 2, 43-44; Buhâtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, III, 401; Kalyûbî, *Hâşiye 'alâ şerhi Minhâcî't-tâlibin*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 190; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), V, 218; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), IV, 575-576; V, 20-21; Subhî Mahmesânî, *en-Nazarîyyetü'l-âmma li'l-mucebât ve'l-ukûd*, Beyrut 1948, II, 18-20; Ahmed b. İbrâhîm, *el-İltizâmât fi's-şer'i'l-İslâmî*, Kahire, ts. (Dârü'l-ensâr), s. 48; “İ'tiyâz”, *Mu.F*, V, 229-232; “Muâvaza”, a.e., XXXVIII, 187-188.

BİLAL AYBAKAN

MUÂVIYE b. EBÛ SÜFYÂN (معاوية بن أبي سفيان)

Ebû Abdîrrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (ö. 60/680)

Sahâbî, Emevî hilâfetinin kurucusu (661-680).

602 veya 603 yılında Mekke'de doğdu. Ebû Süfyân ile Hind bint Utbe b. Rebîa'nın oğlu, Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân'dan dolayı Hz. Muhammed'in kayınbiraderidir. Resûlullah'ın peygamberliğini ilân etmesinden sonra Kureyş'in diğer ileri gelenleriyle birlikte İslâm'a cephe alan ve Bedir Savaşı'nın ardından üstlendiği Mekke liderliğini şehrin fethine kadar sürdüren babasının gözetiminde bir